

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**ВИСНОВОК
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236) вимогам статей 157 і 158 Конституції України

м. Київ
23 листопада 2018 року
№ 4-в/2018

Справа № 2-362/2018(5009/18)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Шевчука Станіслава Володимировича — головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Запорожця Михайла Петровича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мельника Миколи Івановича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича — доповідача,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Саса С. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Верховна Рада України відповідно до Постанови «Про включення до порядку денного дев'ятої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств і про його направлення до Конституційного Суду України» від 20 вересня 2018 року № 2556–VIII звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236) (далі — Законопроект) вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Законопроектом пропонується:

«I. Статтю 41 Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) доповнити новою частиною такого змісту:

«Основою аграрного устрою України є фермерське господарство».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування».

У пояснювальній записці до Законопроекту зазначено, що метою Законопроекту «є створення належних соціально-економічних та суспільно-політичних умов для майбутнього запровадження ефективного та справедливо-го ринку сільськогосподарської землі та збереження власності на землю в руках широких кіл громадян України, передусім тих, які проживають в сільській місцевості, для забезпечення добробуту сільського населення, сталого розвитку сільських територій, розбудови ефективного агропромислового комплексу, громадянського миру та соціальної злагоди, а також захисту національних інтересів та безпеки держави».

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

Згідно зі статтею 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Перевіряючи Законопроект на предмет його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з такого.

2.1. За статтею 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту (частина перша);

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України (частина друга).

Верховна Рада України восьмого скликання протягом року Законопроект не розглядала та протягом строку своїх повноважень не змінювала положень статті 41 Конституції України.

Отже, Законопроект відповідає вимогам статті 158 Конституції України.

2.2. Згідно з частиною другою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Конституція України встановлює особливий порядок введення в Україні чи в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану. За частиною першою статті 106 Основного Закону України Президент України приймає відповідно до закону рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України (пункт 20); приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану (пункт 21). Такі рішення Президента України згідно з пунктом 31 частини першої статті 85 Основного Закону України мають бути затверджені Верховною Радою України протягом двох днів з моменту його звернення.

Конституційний Суд України констатує, що на час надання ним цього висновку рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях воєнного або надзвичайного стану за процедурою, визначеною Конституцією України, не прийнято, тому правових підстав, які б унеможливили внесення змін до Конституції України, немає.

З огляду на вказане Конституційний Суд України вважає, що Законопроект відповідає вимогам частини другої статті 157 Конституції України.

3. Здійснюючи перевірку Законопроекту на предмет наявності в ньому положень, які передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (частина перша статті 157 Конституції України), Конституційний Суд України оцінює кожне його положення.

3.1. Розділом I Законопроекту пропонується доповнити статтю 41 Конституції України новою частиною такого змісту: «Основною аграрного устрою України є фермерське господарство».

Водночас Конституційний Суд України звертає увагу на те, що зміни до Конституції України мають вноситися з урахуванням структури Конституції України та змісту запропонованих змін.

Розділ II Конституції України визначає права, свободи та обов'язки людини і громадянина. У цьому розділі містяться норми, що закріплюють основні особисті, політичні, економічні, соціальні, культурні права і свободи громадян, встановлюють гарантії їх здійснення.

Запропоновані розділом I Законопроекту зміни до Конституції України не стосуються конкретного права людини, у зв'язку з чим Конституційний Суд України висловлює застереження щодо можливості їх внесення до розділу II Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що запропоновані розділом I Законопроекту зміни мають загальний характер і не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, а отже, не суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

3.2. Згідно з частиною першою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена, якщо зміни, зокрема, спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

Конституційний Суд України вважає, що запропоновані розділом I Законопроекту зміни до статті 41 Конституції України не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, а отже, не порушують вимог частини першої статті 157 Конституції України.

3.3. Законопроект містить розділ II «Прикінцеві положення» такого змісту:

«1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування».

Розділ II «Прикінцеві положення» Законопроекту встановлює порядок набрання чинності Законом України «Про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств».

Таким чином, розділ II «Прикінцеві положення» Законопроекту не передбачає скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, не спрямований на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, а отже, не суперечить вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

З огляду на наведене Конституційний Суд України вважає, що Законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151², 153, 157, 158, 159 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 53, 54, 65, 66, 74, 85, 88, 90, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» Конституційний Суд України

дійшов висновку:

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, законопроект про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236), яким пропонується:

«I. Статтю 41 Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) доповнити новою частиною такого змісту:

«Основою аграрного устрою України є фермерське господарство».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування».

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 41 Конституції України щодо реалізації прав

українських громадян на землю, збереження власності на сільськогосподарські землі в руках громадян України та сталого розвитку села на основі фермерських господарств (реєстр. № 6236) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та інших офіційних друкованих виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• Summary to the Opinion of the Grand Chamber No. 4-v/2018 dated November 23, 2018, in the case upon the constitutional appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine for providing opinion on compliance of the draft law on introducing amendments to Article 41 of the Constitution on the exercise of the rights of Ukrainian citizens to land, preservation of ownership on agricultural land in the hands of Ukrainian citizens and sustainable rural development based on farms (Reg. No. 6236) with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution

The Verkhovna Rada, in accordance with the Resolution «On inclusion of the draft law on introducing amendments to Article 41 of the Constitution of Ukraine on the exercise of the rights of Ukrainian citizens to land, preservation of ownership on agricultural land in the hands of Ukrainian citizens and sustainable rural development based on the farms to the agenda of the ninth session of the Verkhovna Rada of Ukraine of the eighth convocation and its submission to the Constitutional Court of Ukraine» dated September 20, 2018, No. 2556–VIII, filed an appeal with the Constitutional Court on providing opinion on the conformity of the draft law on introducing amendments to Article 41 of the Constitution concerning the exercise of the rights of Ukrainian citizens to land, preservation of ownership on agricultural land in the hands of Ukrainian citizens and sustainable rural development based on farms (Reg. No. 6236) (hereinafter referred to as «the Draft Law») with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution.

The Verkhovna Rada of the eighth convocation within a year has not considered the Draft Law and within the term of its powers has not introduced amendments to the provisions of Article 41 of the Constitution.

Consequently, the Draft Law complies with the requirements of Article 158 of the Constitution.

The Constitutional Court states that at the time of providing this opinion, the decision to introduce a martial law or state of emergency in Ukraine or in its separate regions in accordance with the procedure established by the Constitution has not been adopted, therefore, there are no legal grounds that would make it impossible to amend the Constitution.

In view of the above, the Constitutional Court considers that the Draft Law complies with the requirements of Article 157.2 of the Constitution.

Section I of the Draft Law proposes to supplement Article 41 of the Constitution with a new paragraph of the following content: «The basis of the agrarian system of Ukraine is a farm.».

At the same time, the Constitutional Court draws attention to the fact that amendments to the Constitution should be introduced taking into account the structure of the Constitution and the content of the proposed amendments.

Section II of the Constitution defines human and citizen's rights, freedoms and duties. This section contains the norms that establish fundamental personal, political, economic, social, cultural rights and freedoms of citizens, establish guarantees for their implementation.

The amendments to the Constitution proposed in Section I of the Draft Law do not relate to a specific human right, therefore, the Constitutional Court expresses reservations regarding the possibility of their inclusion in Section II of the Constitution.

The Constitutional Court considers that the amendments proposed in Section I of the Draft Law are of a general nature and do not foresee the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms, and, therefore, do not contradict the requirements of Article 157.1 of the Constitution.

The Constitutional Court holds that the amendments to Article 41 of the Constitution, proposed in Section I of the Constitution, are not aimed at the elimination of independence or violation of the territorial integrity of Ukraine, and therefore do not violate the requirements of Article 157.1 of the Constitution.

Section II «Final Provisions» of the Draft Law does not provide for the abolition or restriction of human and citizen's rights and freedoms, it is not aimed at eliminating independence or violating the territorial integrity of Ukraine, and therefore does not contradict the requirements of Article 157 of the Constitution.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognise as conforming with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution the draft law on introducing amendments to Article 41 of the Constitution regarding the exercise of the rights of Ukrainian citizens to land, preservation of ownership on agricultural land in the hands of the citizens of Ukraine and sustainable rural development based on farms (Reg. No. 6236) which suggests:

«I. To supplement Article 41 of the Constitution with a new paragraph of the following content:

«The basis of the agrarian system of Ukraine is a farm.».

II. Final provisions

1. This Law shall enter into force on the day next to that of its publication.»

The Opinion of the Constitutional Court in the case upon the constitutional appeal of the Verkhovna Rada for providing opinion on the compliance of the draft law on introducing amendments to Article 41 of the Constitution concerning the exercise of the rights of Ukrainian citizens to land, preservation of ownership of agricultural land in the hands of Ukrainian citizens and sustainable development of rural areas based on farms (Reg. no. 6236) with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution, is binding, final and may not be challenged.

Dissenting opinion

Judges of the Constitutional Court M. Hultai, M. Melnyk and S. Sas delivered dissenting opinions.